

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 171.7:316.774

Сорокіна О.С., викладач кафедри соціології, Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя), sorokina.soc@gmail.com

Режими функціонування та розвитку інформаційного простору

Визначено режими функціонування та розвитку інформаційного простору, що відображають зміну структури та функціонування суспільства, відносин в інформаційній сфері, що набувають певної усталеної конфігурації.

Ключові слова: інформаційний простір, функціонування, розвиток, режим.

Sorokina O.S., the lecture, Chair of Sociology, Zaporizhya National University (Ukraine, Zaporizhyya), sorokina.soc@gmail.com

Operation and progress modes of information space

The article is devoted to the selection of operation and progress modes of information space. Changes in infomedia, that have been happened since 1950th, reflecting structural and operating changes in the information society. The information society transforms social relations. New and stable specific causations in infomedia creates operation and progress modes of informational space. Information space operation mode describes simple and extended system reproduction. Information space progress mode reflects complicated and enriched connections, qualitative changes.

The selection of the basic operation and progress modes of information space enables to define key contradictions and devise methods of their solution. The basic operation and progress modes of information space are: stable and phase modes, that reflects the measure of efficiency. Intensive and extensive modes as signs of spatial localization. Delaying and mainstream modes as indicators of temporal changes. Stagnant mode and disturbed mode that indicates progress dynamics.

Keywords: information space, operation, progress, mode.

Сорокіна А.С., преподаватель кафедры социологии, Запорожский национальный университет (Украина, Запорожье), sorokina.soc@gmail.com

Режимы функционирования и развития информационного пространства

Выделены режимы функционирования и развития информационного пространства, которые отражают изменения структуры и функционирования общества, отношений в информационной сфере, которые характеризуются специфической, устоявшейся системой связей.

Ключевые слова: информационное пространство, функционирование, развитие, режим.

Суспільні відносини виступають складним ансамблем взаємодії соціальних інститутів та суб'єктів у вирішенні нагальних проблем суспільства. Одним із проявів розвитку як незворотних, спрямованих, сутнісних та необхідних змін суспільства є інституціоналізація соціальних відносин та формування системи усталених зв'язків, спрямованих на їх відтворення. Нерівномірність у швидкості розвитку та пов'язане із цим випередження або запізнення призводять до порушення стану рівноваги, поглиблення розриву між перебігом об'єктивних процесів та їх відображенням у соціальних інститутах, що виражається у тиражуванні пустих форм.

Аспектом активності в інформаційному просторі як єдності об'єктивованого та суб'єктивованого виступає репрезентаційне представлення перебігу процесів соціальної реальності як її проекції, показника міри розриву між теперішнім та бажаним станами. Виділення режимів функціонування та розвитку інформаційного простору дозволяє виявити суперечності у діяльності соціальних інститутів та визначити коло заходів, спрямованих на їх розв'язання.

Наукові дослідження у даній сфері представлені декількома напрямками, пов'язаними із нормативним регулюванням відносин та специфікою перебігу процесів у інформаційному просторі. Це роботи М.Кастельса «Інформаційна

епоха: економіка, суспільство та культура» [12,с.385–390], «Галактика Інтернет: роздуми про Інтернет, бізнес та суспільство» та Ж.Бодрійяра «Місто та ненависть» [6], де авторами зазначаються особливості організації та руху інформації як цілеспрямованого потоку обмінів. Робота М.Маклюєна «Галактика Гутенберга. Створення людини друкованої культури» [18,с.53–57], у якій виявлена еволюція процесу сприйняття інформації людиною, яка відбулась в ході соціального розвитку від первісних спільнот до сучасного розвиненого суспільства. Праці У.Бека «Суспільство ризику. На шляху до іншого модерну» [3,с.2–94] та Е.Гідденса «Вислизаючий світ. Як глобалізація змінює наше життя» [8,с.39–51], присвячені аналізу загроз та визначенню місця парадигми ризику в сучасному суспільстві. «Громадська думка» У.Ліппмана [17,с.339–375], де зазначені засади інформаційної роботи державних установ та запропоновані шляхи її організації в контексті формування громадської думки. Метою даної роботи є визначення та характеристика основних режимів функціонування інформаційного простору.

Визначення режиму передбачає звернення до базових концепцій поняття: режиму як образу правління; порядку дій або умов діяльності; системи заходів, спрямованих на досягнення поставленої мети [16,с.924;20,с.621]. У сучасній суспільствознавчій традиції термін «режим» переважно пов'язується лише із формою державного устрою. У дослідженні політичного процесу М.А. Лепський розмежовує поняття режиму функціонування та режиму розвитку, де режим функціонування означає відтворення системи, режим розвитку – диференціацію та збагачення складових елементів та існуючих відносин [21,с.316]. Режим розвитку інформаційного простору, на відміну від розвитку політичної системи, визначається як диференціація та збагачення існуючих відносин та зв'язків, так і незворотністю змін, набуттям нового якісного стану.

Мобільність, гнучкість, висока мобільність, надмірність, значна різноманітність та постійне зростання кількості інформації як характеристики інформаційного середовища [24,с.32], із необхідністю відбиваються на режимі функціонування інформаційного простору, спрямованого на її відтворення. Саме специфіка трансформації соціальних відносин в інформаційному суспільстві та процесу переходу соціальних інститутів до нової форми діяльності, пов'язаної із їх функціонуванням та публічною репрезентацією в інформаційному середовищі (що визначається як показник відкритості суспільства), формує у певні проміжки часу сталі специфічні конфігурації, які дозволяють виділити типові режими функціонування та розвитку.

Функціонування та розвиток інформаційного простору можуть бути розглянуті як іманентні процеси, де рушійною силою змін виступає внутрішній потенціал системи; як емерджентні процеси, пов'язані із появою додаткових властивостей, що не можуть бути виведеними із властивостей окремих частин системи; як трансцендентні процеси, де джерелом змін виступають зовнішні чинники.

Пошук та систематизація відмінностей починається із визначення так званого «ідеального типу» або «ідеальних типів», які представляють мисленевий образ зразкового стану досліджуваного об'єкта або процесу. Як ідеальний (із певними обмеженнями) можна, на нашу думку, розглядати стабільний режим функціонування та розвитку. Само поняття стабільності визначається через стійкість, постійність та незмінність [16,с.1020], сталість та прогнозованість умов зовнішнього та внутрішнього. Стабільний

режим є іманентним процесом, не пов'язаним із виникненням емерджентності та зовнішніх чинників впливу на стан інформаційного простору.

Стабільний режим функціонування та розвитку інформаційного простору можна визначити як такий, при якому діяльність суб'єктів є впорядкованою та структурованою, реалізація прямих та зворотних зв'язків вільною, загальний стан середовища – прогнозованим. Стабільність характеризується відтворенням стану системи із несуттєвими змінами, на відміну від застою, якому властива їх повна відсутність.

Як перехідний стан можна розглядати фазовий режим функціонування та розвитку. Фазовий перехід, за визначенням С.Переслегіна, завжди супроводжується кризою і пов'язаний із переходом системи у новий якісний стан, прикладом якого виступає заміна аграрного суспільства промисловим [22, с.481–485]. Рушійною силою фазового процесу виступає діалектичне протиріччя між традицією та інновацією, де спосіб його розв'язання характеризує руйнуючий або розвиваючий впливи, наслідком яких виступає перехід до регресивного або прогресивного нового якісного стану.

Руйнуючий фазовий перехід пов'язаний із порушенням цілісності як наслідку дії зовнішніх або внутрішніх чинників та виступає як іманентний або трансцендентний процес. Розвиваючий фазовий перехід є емерджентним та супроводжується синергетичними станами, вираженими в ефекті нададитивності.

Час у момент фазового переходу С.Переслегін визначає як «живий», що визначає міру інноваційних процесів [22, с.496]. Аналогічним змінам підлягає й інформаційний час, який перетворюється на аритмічний та дискретний у руйнуючому переході або на динамічний та континуальний у розвиваючому. На суб'єктивному рівні він починає відображатись як «час змін» із формуванням відповідного світогляду та картини світу, що відображають місце та роль суб'єкта у змінній системі відносин.

З огляду на тривалість процесу фазового переходу, на певних етапах перебігу йому властиві нестабільність та деструктивні явища. Саме у період переходу до нового типу суспільства, зокрема, від індустріального до інформаційного, з'являються концепції ризику, запропоновані У.Беком та Е.Гідденсом, що визначають його як природний процес. У.Бек наголошує на необхідності системного підходу, який дозволить передбачати майбутні зміни та, таким чином, захистити суспільство та його членів від збитків. Оскільки зміни у даній період є системними, ризику, незалежно від джерела виникнення, набувають зрівняльного ефекту та їх дії підлягають всі члени спільноти. Відновити втрачену цілісність, на його думку, можливо лише шляхом колективного усвідомлення кола нових проблем та спільного пошуку сценаріїв їх розв'язання [4, с.161–167; 3, с.42–43, 93–94].

Реалізація функцій соціальних інститутів в інформаційному просторі в момент фазових переходів втрачає безперервність і сталість. Термін, протягом якого старі функції зникають та замінюються новими, характеризується послабленням внутрішніх та зовнішніх системних зв'язків, системи зворотного зв'язку є приклад феномену кіберзлочинності, який завдає економічних збитків організаціям. За зауваженням Д.Азарова, недосконалість законодавчої бази України не надає змоги покарати злочинність (адже поняття «суспільної безпеки» не було введено до юридичного поля), а самі потерпілі не повідомляють про такі випадки у спеціалізовані органи [1, с.14–15].

Розгляд інформаційного простору як форми буття соціальної матерії неможливий поза аналізом просторових та темпоральних аспектів, єдність яких виступає мірою його функціонування та розвитку. Просторові аспекти проявляються в екстенсивному та екстенсивному режимах. Інтенсивність характеризує такий тип перебігу процесів, якому властива підвищена (у порівнянні із нормальним станом) їх швидкість та ефективність. Рушійною силою при цьому виступає протиріччя між кількісними та якісними змінами, де мірою змін виступають якісні методи та

процедури. Ю.Канигін, при дослідженні специфіки соціального інтелекту, розглядає інтенсивність як утворення нових зв'язків між елементами системи, можливість їх акумуляції та ступінь ефективності, показником якого виступає різниця потенціалів [10, с.33, 216]. Інформаційний простір при інтенсивному режимі включає розширене відтворення, є динамічним, цілісним та наповненим, з відсутністю розривів у структурі.

Час в інформаційному просторі залишається наповненим, але, у порівнянні із фазовим переходом, стає більш структурованим. Його структурність обумовлена такою сутнісною характеристикою розвитку, як цілеспрямованість. Якщо користуватись термінологією П.Штомпки, який виділяв дві шкали вимірювання часу – кількісну, де вимірювання відбувається за допомогою технічних пристроїв, та якісну, визначену діяльністю людини [25, с.69–82], то в інтенсивному режимі поглиблюється розрив між ними за рахунок збільшення щільності інформаційного часу. Стан зовнішнього, по відношенню до діяльності інститутів, середовища, перестає розглядатись як хаотичний та неупорядкований, та трансформується на простір діяльності, що можна простежити на прикладі впровадження нових нормативних актів. У 1994 році, з метою інтенсифікації внутрішньодержавної та міжнародної торгівлі, у США був розроблений та прийнятий перший закон про електронний цифровий підпис, впровадження якого змінило динаміку перебігу та розширило сферу інформаційних обмінів у внутрішньодержавному та міжнародному напрямках.

Інтенсивність пов'язана із трансформацією системи та набуттям нею нових елементів та зв'язків. Наприклад, у діяльності політичних інститутів даний режим реалізований у заходах із попередження зовнішніх загроз, джерелом яких для конкретної держави, за З.Бжезинським, виступають індивідуальні або колективні суб'єкти, що мають на меті зміну режиму функціонування та розвитку, повернення суспільної системи до хаотичного стану [5, с.27–30].

Екстенсивний режим передбачає інтенсифікацію діяльності за рахунок збільшення кількісних показників. Головне протиріччя, як і в інтенсивному режимі, полягає у діалектиці кількісних та якісних змін, де мірою виступають чисельні дані. Таким чином, перехід у новий якісний стан перетворюється на уповільнений та розтягнутий у часі. У контексті дослідження механізмів освоєння соціального простору В.Кемеров характеризує екстенсивний підхід [13, с.133–134] як обмежений та такий, що вичерпує себе в момент повного освоєння простору діяльності.

Інформаційний простір в екстенсивному режимі є структурованим, з диференціацією за фрактальним принципом. Переважання кількісних змін має наслідком просторове тиражування та копіювання усталених зразків. Якщо користуватись визначенням У.Матурані та Ф.Варелі, єдність перетворюється на аутопоезну, але спосіб її породження розкривається через копіювання, вироблення ідентичного зразка [19, с.52–55]. Інформаційний час у екстенсивному режимі може бути визначений як заповнений, але наповненість його є досить умовною за рахунок збіднення екзистенційної складової, а діалектика форми та змісту проявляється у розриві зв'язків між інституціоналізованими практиками та сутнісними силами людини. Діяльність соціальних інститутів, спрямована на максимальне кількісне заповнення простору, призводить до поширення споживацьких орієнтацій, заснованих, за визначенням Г.Дебора, на абсолютізації принципу товарного фетишизму та формуванні уявної тотожності між поняттями «товар» та «благо» [9, с.32–45].

Темпоральний аспект функціонування та розвитку інформаційного простору визначається режимами «із випередженням» та «із запізненням». Режим «із випередженням» представлений надшвидкими змінами та переходом системи у новий якісний стан, аналогії якого ще не є відомими. Даний напрямок може бути визначений як «мейнстрім» із подальшим переходом до інформаційно-когнітивного укладу, ядро якого складає інтелектуальна еліта, здатна до оволодіння новими контурами мислення.

Рушійною силою розвитку в даному випадку виступає протиріччя між можливостями доступу суб'єктів до нових знань, здатністю до попередження формування інформаційного розриву.

Інформаційний простір у режимі «мейнстрім» перетворюється на цілісний, динамічний та насичений, його зміст адекватно відображає об'єктивну реальність, а ритм інформаційного часу значно випереджає ритм часу соціального. Зберігається сталість зв'язків, їх змістовне наповнення та несуперечливість. Зовнішнє середовище визнається як площа можливостей для реалізації нових проєктів.

Політичні та економічні інститути за таких умов швидко трансформуються, повно репрезентують власну діяльність в інформаційному просторі, реалізуючи функції та зберігаючи зв'язки із реальним світом. Подібний режим підпадає під класичне визначення відкритого суспільства як суспільства із пластичною соціальною, економічною та політичною структурами, у якому кожен індивід має доступ до інформації та відповідних ресурсів, необхідних для вільного прийняття власних рішень [23, с.86].

Зворотним боком подібної відкритості є тотальна обізнаність та всеосяжний контроль з боку державних інститутів за власними громадянами. Наприклад, розпочатий урядом США проєкт «Тотальна інформаційна обізнаність» (Total information awareness), метою якого є створення мережі спостереження за громадянами та технології просіювання інформації, яка б дозволила серед множини повсякденних транзакцій виділити можливі загрози [14, с.17–19]. Подібні програми загрожують демократичним надбанням кожної держави, адже контроль спецслужб розповсюджується на будь-яку повсякденну дію, а саме поняття «презумпція невинності» втрачає будь-який сенс. Ця система, з одного боку, викликала побоювання у створенні нового типу поліцейської держави, з іншого – готовність частини громадян добровільно обмежити себе в власних громадянських правах заради гарантування власної безпеки [15, с.41].

Режим «із запізненням» можна виділити, зіставляючи темпи розвитку інформаційного простору в різних країнах світу. «Запізнення» у даному випадку означає уповільнений перебіг процесу у порівнянні із нормою. Підґрунтям для його виділення слугує феномен «інформаційного розриву», яким позначають відмінності у рівні розвитку інформаційної сфери. Рушійним протиріччям виступає різниця у можливостях доступу до нових технологій та переваг, які вони надають та обумовлена економічними, політичними та іншими чинниками.

Інформаційний простір у режимі «запізнення» є фрагментарним та частково наповненим, у його структурі з'являються розриви, стає наявним дисбаланс між розвитком різних сфер. Інформаційний час перестає розглядатись у співвідношенні із часом соціальним та визначається як надшвидкий та наповнений. Зовнішнє середовище розглядається як «відстале» та ригідне у порівнянні із інформаційною сферою. Сценарій поглиблення розривів представлений Ж.Бодрійром, який прогнозує співіснування у майбутньому інформаційних артерій та інформаційних пустель, які трансформуються на своєрідний «четвертий» світ, що стане притулком для вигнанців та тих, кого відкинули інші суспільства [6].

Різні темпи розвитку та десинхронізація соціального та інформаційного часу, неможливість вільного доступу переважної частини населення до інформації призводять до розірвання зв'язків між суспільством та інформаційним простором, перетворюючи їх на дві автономні підсистеми. У суспільній свідомості формується дещо ідеалізований образ щодо можливостей та впливу останнього на перебіг суспільних процесів.

Темпоральний розрив у функціонування та розвитку інформаційного простору чітко простежується в Україні на прикладі діяльності економічних та політичних інститутів, які майже не включені до інформаційних процесів, що призводить до тиражування застарілих практик та суттєво обмежує коло можливостей розвитку. У якості прикладу можна навести офіційні дані, станом на 2010–2011 рр., за

категоріями «отримання інформації» та «виконання адміністративних процедур», де виявлено наступний розподіл: у зазначений період мали веб-сайт або домашню сторінку 46% українських підприємств (максимальний показник у переліку – 93%, країна – Фінляндія). З них 71% українських підприємств використовують мережу Інтернет для отримання інформації (максимальний показник у переліку належить Литві, де 92% підприємств використовують ресурси мережі для отримання інформації). Для оптимізації адміністративних процедур в Україні 23% підприємств використовують мережу Інтернет (максимальний показник у даному переліку належить Нідерландам – 97%) [7, с.46].

Динамічний аспект функціонування та розвитку інформаційного простору втілений у застійному режимі та у режимі із збуренням. Застійний режим відрізняється від режиму «із запізненням» відсутністю будь-яких змін, настання яких штучно гальмується за допомогою репресивного апарату держави. Головним протиріччям, як і в фазовому режимі, виступає діалектика традицій та новацій. Традиція протиставляється новації як форма, яка довела власну успішність на прикладі минулого досвіду. Заперечуючи майбутні ризики, джерелом яких здатні виступити нові зміни, суспільство тим самим позбавляється й майбутніх здобутків та досягнень.

Інформаційний простір у даному режимі є заповненим та цілісним, але цілісність його утворюється минулими практиками, можливість зовнішніх впливів при цьому ретельно обмежується у примусовий спосіб. Інформаційний час набуває статичності, майбутній розвиток визначається як прогнозований та керований, а розгляд альтернативних практик включає гіперболізацію їх негативних сторін. Особливого значення набувають ідеологічні апарати держави, представлені, за Л.Альтюссером, у вигляді спеціалізованих державних інститутів. Ідеологічний апарат супроводжується наявністю апарату репресивного, який забезпечує примусове відтворення певного типу відносин [2]. Функція підтримки цілісності суспільної свідомості реалізується за рахунок створення образу ворога, у якості якого представлені всі системи із відмінним типом функціонування. Яскравим прикладом відчуження застійного режиму функціонування в сучасному світі виступає КНДР.

Режим із збуренням представлений зростаючою хвилею змін, що носять нелінійний та вибуховий характер, супроводжуються різким локалізованим переходом частини системи у новий стан та подальшим розповсюдженням змін по всій системі [11, с.52–56]. «Збурення», реалізовані у функціонуванні та розвитку інформаційного простору, проявляються у порушенні стабільності системи та спонтанному її виході на новий рівень функціонування. Як приклад інформаційного простору у зазначеному режимі функціонування та розвитку можна розглядати появу перших електронно-комунікативних мереж, подальший розвиток яких трансформувалася у появу всесвітньої мережі Інтернет.

Таким чином, поняття режимів функціонування та розвитку інформаційного простору пов'язане із відтворенням системи, диференціацією та збагаченням існуючих відносин, незворотністю змін та набуттям нової якісної визначеності.

Виникнення рушійних сил функціонування та розвитку інформаційного простору може бути визначено як іманентний процес, що актуалізує внутрішній потенціал; емерджентний процес як реалізацію синергії; трансцендентний процес, де зміни у структурі та стані простору детерміновані зовнішніми викликами.

Різні аспекти функціонування та розвитку інформаційного простору проявляються у низці режимів:

1) у стабільному та фазовому режимах як міра впорядкованості, де стабільний режим включає просте та розширене відтворення практик; фазовий режим представлений втратою цілісності із подальшим її набуттям на якісно новому рівні (розвиваючий перехід) або подальшим поглибленням фрагментації із хаотизацією діяльності системи (руйнуючий перехід);

2) у екстенсивному та інтенсивному режимах як просторова локалізація, де інтенсивний режим є мірою територіальної експансії, а інтенсивний виступає показником зростання складності структури та збагачення відносин;

3) у режимах «із запізненням» та «із випередженням» як темпоральний вимір, у якому «запізнення» є проявом пролонгованої орієнтації на минуле, «випередження» представлено орієнтацією на майбутнє;

4) у застійному режимі та режимі із збуренням як динаміка змін, де «застій» реалізований як нав'язування владним суб'єктом штучної орієнтації на минуле, а «збурення» – непрогнозованими та локалізованими якісними змінами.

Список використаних джерел

1. Азаров Д.С. Злочини в сфері комп'ютерної інформації (кримінально-правове дослідження): Монографія / Д.С. Азаров. – К.: Атіка, 2007. – 304 с.
2. Альтюссер Л. Идеология и идеологические аппараты государства (заметки для исследования) [Электронный ресурс] / Л.Альтюссер. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nz/2011/3/al3.html>
3. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / пер с нем. В.Седельника и Н.Федоровой; Послесл. А.Филиппова / У.Бек. – М.: Прогресс–Традиция, 2000. – 384 с.
4. Бек У. От индустриального общества к обществу риска / У.Бек // Thesis. – 1994. – №5. – С.161–168.
5. Бжезинский З. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство / Пер. с англ. / З.Бжезинский. – М.: Междунар. отношения, 2005. – 288 с.
6. Бодрийяр Ж. Город и ненависть [Электронный ресурс] / Ж.Бодрийяр. Режим доступа: http://www.ruthenia.ru/logos/number/1997_09/06.htm
7. Використання інформаційно–комунікаційних технологій на підприємствах України: статистичний бюлетень (за 2010–2011 рр.). – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – 157 с.
8. Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь / Пер с англ. – М.: Издательство «Весь Мир», 2004. – 120 с.
9. Дебор Г. Общество спектакля. Пер. с фр. / Перевод С.Офертаса и М.Якубович / Г.Дебор. – М.: Издательство «Логос», 1999. – 224 с.
10. Каныгин Ю.М. Основы когнитивного обществознания: информ. теория соц. систем / Ю.М. Каныгин. – К.: Украинская Академия информатики, 1993. – 236 с.
11. Капица С.П. Синергетика и прогнозы будущего / С.П. Капица, С.П. Курдюмов, Г.Г. Малинецкий; Изд. 3–е. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 288 с.
12. Кастель М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М.Кастель. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
13. Кемеров В.Е. Социальный хронотоп и проблема субъектности социальной онтологии / В.Е. Кемеров // Вестник Российского философского общества. – 2008. – №1. – С.129–135.
14. Киви Б. Матрица–перезагрузка ТИА / Гигабайты власти. Информационные технологии между свободой и тоталитаризмом / Б.Киви. – М.: Бестселлер, 2004.
15. Киви Б. Охота на ведьм XXI века / Гигабайты власти. Информационные технологии между свободой и тоталитаризмом / Б.Киви. – М.: Бестселлер, 2004.
16. Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов / Н.Г. Комлев. – М.: ЭКСМО–Пресс, 2000. – 1308 с.
17. Липпман У. Общественное мнение / Пер. с англ. Т.В. Барчуновой; Редакторы перевода К.А. Левинсон, К.В. Петренко / У.Липпман. – М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. – 384 с.
18. Маклюэн М. Галактика Гутенберга. Сотворение человека печатной культуры / М.Маклюэн. – К.: Ника–Центр, 2003. – 432 с.
19. Матурана У., Варела Ф. Древо познания. Перевод с англ. Ю.А. Данилова / У.Матурана, Ф.Варела. – М.: Прогресс–Традиция, 2001. – 224 с.
20. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Ок. 57 000 слов. Под ред. д–ра филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой. – 12–е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1978. – 846 с.

21. Основы стратегического прогнозування політичних ситуацій та процесів: навчальний посібник [Воловик В.І., Лепський М.А., Гугнін Е.А. та ін.]; за заг. ред. М.А. Лепського. – Запоріжжя.: КСК–Альянс, 2012. – 468 с.

22. Переслегин С.Б. Самоучитель игры на мировой шахматной доске / С.Б. Переслегин. – М.: АСТ; СПб.: Terra Fantastica, 2005. – 619 с.

23. Социальная информатика. – М.: УРСС, 2003. – 216 с.

24. Суханов А.П. Информация в жизни человека / А.П. Суханов. – М.: Политиздат, 1983. – 112 с.

25. Штомпка П. Социология социальных изменений / Пер. с англ.; под ред. В.А. Ядова / П.Штомпка. – М.: Аспект–Пресс, 1996. – 416 с.

References

1. Azarov D.S. Zlochyiny v sferi komp'juternoї informacii' (kryminal'no–pravove doslidzhennja): Monografija / D.S. Azarov. – K.: Atika, 2007. – 304 s.
2. Al'tjusser L. Ideologija i ideologicheskie apparaty gosudarstva (zametki dlja issledovanija) [Elektronnij resurs] / L.Al'tjusser. – Rezhim dostupu: <http://magazines.russ.ru/nz/2011/3/al3.html>
3. Bek U. Obshhestvo riska. Na puti k drugomu modernu / per s nem. V.Sedel'nika i N.Fedorovoj; Poslesl. A.Filippova / U.Bek. – M.: Progress–Tradycja, 2000. – 384 s.
4. Bek U. Ot industrial'nogo obshhestva k obshhestvu riska / U.Bek // Thesis. – 1994. – №5. – S.161–168.
5. Bzhezinskij Z. Vybor. Global'noe gospodstvo ili global'noe liderstvo / Per. s angl. / Z.Bzhezinskij. – M.: Mezhdunar. otnoshenija, 2005. – 288 s.
6. Bodrijjar Zh. Gorod i nenavist' [Elektronnij resurs] / Zh.Bodrijjar. Rezhim dostupu: http://www.ruthenia.ru/logos/number/1997_09/06.htm
7. Vykorystannja informacijno–komunikacijnyh tehnologij na pidpryemstvah Ukraїny: statystychnyj bjuletен' (za 2010–2011 rr.). – K.: Derzhavnyj komitet statystyky Ukraїny, 2011. – 157 s.
8. Giddens Je. Uskol'zajushhij mir: kak globalizacija menjaet nashu zhizn' / Per s angl. – M.: Izdatel'stvo «Ves' Mir», 2004. – 120 s.
9. Debor G. Obshhestvo spektaklja. Per. s fr. / Perevod C.Ofertasa i M.Jakubovich / G.Debor. – M.: Izdatel'stvo «Logos», 1999. – 224 s.
10. Kanygin Ju.M. Osnovy kognitivnogo obshhestvoznanija: inform. teorija soc. sistem / Ju.M. Kanygin. – K.: Ukrainkaja Akademiya informatiki, 1993. – 236 s.
11. Kapica S.P. Sinergetika i prognozy budushhego / S.P. Kapica, S.P. Kurdjumov, G.G. Malineckij; Idz. 3–e. – M.: Editorial URSS, 2003. – 288 s.
12. Kastel's M. Informacionnaja jepoha: jekonomika, obshhestvo i kul'tura / M.Kastel's. – M.: GU VShJe, 2000. – 608 s.
13. Kemerov V.E. Social'nyj hronotop i problema sub#ektnosti social'noj ontologii / V.E. Kemerov // Vestnik Rossijskogo filosofskogo obshhestva. – 2008. – №1. – S.129–135.
14. Kivi B. Matrica–perezagruzka TIA / Gigabajty vlasti. Informacionnye tehnologii mezhdru svobodoy i totalitarizmom / B.Kivi. – M.: Bestseller, 2004.
15. Kivi B. Ohota na ved'm NHI veka / Gigabajty vlasti. Informacionnye tehnologii mezhdru svobodoy i totalitarizmom / B.Kivi. – M.: Bestseller, 2004.
16. Komlev N.G. Slovar' inostrannyh slov / N.G. Komlev. – M.: JeKSMO–Press, 2000. – 1308 s.
17. Lippman U. Obshhestvennoe mnenie / Per. s angl. T.V. Barchunovoj; Redaktory perevoda K.A. Levinson, K.V. Petrenko / U.Lippman. – M.: Institut Fonda «Obshhestvennoe mnenie», 2004. – 384 s.
18. Makljuden M. Galaktika Gutenberga. Sotvorenje cheloveka pechatnoj kul'tury / M.Makljuden. – K.: Nika–Centr, 2003. – 432 s.
19. Maturana U., Varela F. Drevo poznanija. Perevod s angl. Ju.A. Danilova / U.Maturana, F.Varela. – M.: Progress–Tradycja, 2001. – 224 s.
20. Ozhegov S.I. Slovar' russkogo jazyka. Ok. 57 000 slov. Pod red. d–ra filol. nauk, prof. N.Ju. Shvedovoj. – 12–e izd., sterepotip. – M.: Rus. jaz., 1978. – 846 s.
21. Osnovy strategichnogo prognozuvannja politychnyh sytuacij ta procesiv: navchal'nyj posibnyk [Volvok V.I., Leps'kyj M.A., Gugnin E.A. ta in.]; za zag. red. M.A. Leps'kogo. – Zaporizhzhja.: KSK–Al'jans, 2012. – 468 s.

22. Pereslegin S.B. Samouchitel' igry na mirovoj shahmatnoj doske / S.B. Pereslegin. – M.: AST; SPb.: Terra Fantastica, 2005. – 619 s.
23. Social'naja informatika. – M.: URSS, 2003. – 216 s.
24. Suhanov A.P. Informacija v zhizni cheloveka / A.P. Suhanov. – M.: Politizdat, 1983. – 112 s.
25. Shtompka P. Sociologija social'nyh izmenenij / Per. s angl.; pod red. V.A. Jadova / P.Shtompka. – M.: Aspekt-Press, 1996. – 416 s.

* * *

УДК 316.423

Кісла Г., професор кафедри соціології Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова (Україна, Київ), Tzira@ukr.net

Ідентичність в українському суспільстві: модерністські зміни

Розглядаються етнополітичні процеси у державі з точки зору розбіжності етнополітичних тенденцій розвитку української держави в часі і різновекторності етноінтересів суб'єктів етнополітичного процесу. Мова йде про те, що в українській державі сьогодні актуалізовані дві тенденції у розвитку: тенденція конструювання української етності, і тенденція формування політичної нації. У цьому суперечливому розвитку тема ідентичностей, і в першу чергу, етнічної ідентифікації, займає важливе місце, грає дуже важливу роль для розвитку української держави, її позиціонування в європейському і світовому просторі як розвинутої, цивілізованої країни.

Ключові слова: етнополітичні процеси, ідентичність, українське суспільство.

Kisla H., professor of department of sociology of Institute of sociology, psychology and social communications, National pedagogical university the name of M.P. Dragomanov (Ukraine, Kyiv), Tzira@ukr.net

Identity in Ukrainian society: modernistic changes

Discusses the ethnic processes in the state in terms of differences ethno-political trends of development of the Ukrainian state at the time and разноевекторности этноинтересов субъектов этно-политического процесса. We are talking about the fact that in the Ukrainian state today updated two trends in the development of the trend of constructing the Ukrainian ethnic Nations, and a tendency for the formation of a political nation. This contradictory development of the theme of identities, and first of all, ethnic identification, occupies an important place, plays a very important role for the development of the Ukrainian state, its positioning in the European and world space as a developed, civilized country.

Keywords: ethnic processes, identity, Ukrainian society.

Кісла Г., професор кафедри соціології Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова (Україна, Київ), Tzira@ukr.net

Идентичность в украинском обществе: модернистские изменения

Рассматриваются этнонациональные процессы в государстве с точки зрения разногласия этнополитических тенденций развития украинского государства во времени и разноевекторности этноинтересов субъектов этнополитического процесса. Речь идет о том, что в украинском государстве сегодня актуализированы две тенденции в развитии: тенденция конструирования украинской этности, и тенденция формирования политической нации. В этом противоречивом развитии тема идентичностей, и в первую очередь, этнической идентификации, занимает важное место, играет очень важную роль для развития украинского государства, ее позиционирование в европейском и мировом пространстве как развитой, цивилизованной страны.

Ключевые слова: этнонациональные процессы, идентичность, украинское общество.

Актуальність дослідження ідентичності українського населення обумовлена в першу чергу практичною потребою врахування досвіду розвитку цього соціального феномену під час соціальних трансформацій. Цивілізаційні перетворення в українському суспільстві «замовляють» дослідження в першу чергу тих процесів і соціальних феноменів, без вивчення яких складно конструювати стратегію соціальних змін.

Сучасний етап розвитку української держави актуалізує вирішення складних і неоднозначних щодо змісту проблем. Однією з головних проблем у цьому ряду, на наш погляд, можна розглядати етнополітичний розвиток держави. Приводом для такого твердження є розбіжність етнополітичних тенденцій розвитку української держави в часі і різновекторність етноінтересів суб'єктів етнополітичного процесу. Мова йде про те, що в українській державі сьогодні актуалізовані дві тенденції у розвитку:

тенденція конструювання української етності, і тенденція формування політичної нації. У цьому суперечливому розвитку тема ідентичностей, і в першу чергу, етнічної ідентифікації, займає важливе місце, грає дуже важливу роль для розвитку української держави, її позиціонування в європейському і світовому просторі як розвинутої, цивілізованої країни.

В українському суспільстві існує запит на теоретичне осмислення феномена ідентичності в поєднанні з емпіричними дослідженнями, в поєднанні з реаліями етнополітичної стратегії розвитку українського суспільства.

«Останніми роками спостерігається справжній вибух інтересу до концепції ідентичності, зауважив Стюарт Хелл, англійський соціолог в 1996 році. Минуло всього кілька років з тих пір, як було зроблено це зауваження, і цей вибух породив небачений шквал думок. Мабуть, ніякої іншої аспекти нашого життя не приваблює зараз такої уваги філософів, соціологів і психологів. Справа не в тому, що «дослідження ідентичності» стають сьогодні незалежною і швидко розвинутою галуззю знань, відбувається щось більше, і можна сказати, що «ідентичність» стає призвою, через яку розглядаються, оцінюються і вивчаються багато важливих рис сучасного життя [1] Це ствердження З.Баумана дуже добре позиціонується до проблеми дослідження ідентичності в українській державі.

Методологічні підходи до дослідження ідентичності, розгляд ідентичності, як предмету наукового аналізу, присутні в основних соціально-гуманітарних і соціально-філософських школах, побудувавши самостійні теорії ідентичності.

Школа психоаналізу. Цілісна теорія ідентичності була розроблена в рамках психоаналізу (А. Адлер, Е. Берн, З. Фрейд). У ній ідентичність виступає як сума несвідомих і усвідомлюваних психологічних механізмів індивіда, що визначають властивий йому спосіб пристосування до реальності. Авторами даного напрямку був детально описаний механізм набуття ідентичності з допомогою ідентифікації зі значущими іншими, а так само з самим собою [2, с.186].

Етнометодологічна школа. (И. Хейзинга, Г. Гарфинкель, Х. Сакс).

У рамках досліджень цієї школи індивідуальна ідентичність визначається як самотипізація індивідом самого себе за допомогою співвіднесення з деякими соціальними групами, яка є результатом засвоєння деяких існуючих у суспільстві моделей такої типізації [3].

Соціологічна феноменологія (А. Шюц, Н. Луман, П. Бергер. Ідентичність визначали одночасно і як якийсь цілісний образ, який індивід становить про самого себе, незмінний у всіх життєвих ситуаціях, в яких усвідомлює себе індивід, і через поняття ідентифікації, тобто співвіднесення себе з деякою соціальною групою [4, с.211].

Соціальна філософія в розробках ідентичності найбільш симптоматично презентована роботами П. Бурдьє. Він пропонував розглядати ідентичність через поняття культурної ідентичності: з якою культурою ототожнює себе людина, за кого він сам себе тримає. Об'єднує людей, насамперед аж ніяк не ідеології і навіть не стількі релігії, скільки свідомість приналежності до якоїсь культури. Йдеться, скільки про специфічний спосіб життя, особливості ставлення людини до світу, інших людей, самого себе, свого місця у світі, серед інших людей. З точки зору П.Бурдьє, ідентичність – один з ресурсів виникнення і розвитку соціальних систем. В соціології поширена думка, що поняття ідентичності стало широко використовуватися у соціальних науках після робіт Е. Еріксона. Він звернув увагу на особливості проявів ідентичності в умовах суспільних трансформацій. Розглядаючи ідентичність в динаміці, Еріксон показав її взаємозв'язок із соціальною дійсністю і з функціонуванням культури. Ці підходи є важливими для України, тому що є базовим для вирішення державних і етнічних проблем через стратегію побудування «ми-ідентичностей». Е. Еріксон запропонував структуру ідентичності, яка допомагає створювати стратегію етнополітичного розвитку суспільства. Це пов'язано